

О‘ZBEKISTONNING SUV HAVZALARI

Andijon davlat pedagogika instituti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 3-kurs talabalari

Abduqahhorova Xurshida,

Isoqjonova Maxliyo, Obbosova Lazokatxon

Ortiqmatova Iqboloy

Annotatsiya

Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasi hududida joylashgan asosiy suv havzalari, ularning tabiiy-geografik xususiyatlari, ahamiyati hamda muammolari yoritilgan. Suv resurslarining hozirgi holati, ularni boshqarish, suvdan foydalanish samaradorligi va ekologik muammolarga qarshi kurashish choralari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining bu boradagi ilmiy-tadqiqot va ta‘lim jarayonlariga qo‘llanishi haqida fikr yuritiladi.

Kirish

O‘zbekiston – Markaziy Osiyodagi ichki suv resurslariga boy mamlakatlardan biri bo‘lishiga qaramasdan, bu resurslardan samarali foydalanish va ularni saqlab qolish muhim muammolardan biri bo‘lib qolmoqda. Global iqlim o‘zgarishlari, aholining ko‘payishi va sanoatning rivojlanishi suv resurslariga bo‘lgan ehtiyojni yanada oshirmoqda. Shu bois, mamlakatda suv havzalarini chuqur o‘rganish va ularni to‘g‘ri boshqarish masalalari dolzarb hisoblanadi.

Asosiy qism**1. Asosiy suv havzalari**

O‘zbekiston hududida asosiy suv manbalari Amudaryo, Sirdaryo va Zarafshon daryolaridan iborat bo‘lib, ular mamlakat suv resurslarining katta qismini tashkil qiladi. Quйда ularning tavsifi keltiriladi:

- Amudaryo havzasi – mamlakat janubiy qismini qamrab olgan yirik suv havzasidir. Bu daryo Afg‘oniston va Turkmaniston bilan chegaradosh bo‘lib, sug‘oriladigan yerlar

uchun asosiy manba hisoblanadi.

- Sirdaryo havzasi – Farg‘ona vodiysi, Toshkent va Sirdaryo viloyatlarini qamrab oladi. Sirdaryo daryosi Qozog‘iston orqali oqib o‘tadi va ko‘plab suv omborlari bilan bog‘langan.

- Zarafshon daryosi – asosan Samarqand va Navoiy viloyatlari orqali oqib o‘tadi. U sug‘orishda, ayniqsa, Samarqand shahrining ichimlik suvi ta‘minotida muhim rol o‘ynaydi.

- Aydar-Arnasoy ko‘l tizimi – antropogen faoliyat natijasida shakllangan va hozirda muhim ekologik hududga aylangan.

- Chorvoq, Tuyamuyin, Andijon suv omborlari – energiya ishlab chiqarish, suv omborini saqlash va rekreatsion maqsadlarda xizmat qiladi.

Respublikamizda daryo suvlaridan to‘g‘ri foydalanish uchun umumiy uzunligi 3 ming km keladigan sug‘orish kanallari qurilgan: Ularning eng muhimlari Farg‘ona vodiysidagi katta farg‘ona, Shimoliy va Janubiy Farg‘ona, Markaziy Farg‘ona, Mirzacho‘ldagi Qirov, Janubiy Mirzacho‘l, C‘hircchiq daryosidagi Bo‘zsuv, Qorasuv, Shimoliy Toshkent, Zarafshon vodiysidagi Darg‘om, Narpoy, Shahrud, Vobkentdaryo, Eski Anhor, Amu-Buxoro, Amu-Qorako‘l, Qarshi magistral kanali. Amudaryoning quyi qismidagi Toshsoqa. Leninyop, Qizketgan va boshqa kanallaridir.

O‘zbekistonda bahorgi, qishki va kuzgi ortiqcha suvlarni to‘plab, yozda ekin dalalariga oqizish uchun bir qancha suv omborlari qurilgan. Masalan, Chirchiq daryosidagi Chorvoq, Zarafshon daryosidagi Kattaqo‘rg‘on, Quyimozor, Qashqadaryodagi Chimqo‘rg‘on, Qamashi, Pachkamar, Surxondaryodagi Janubiy Surxon, Uchqizil, Qarshi magistral kanalidagi Tolimarjon, Farg‘ona vodiysidagi Andijon, Kosonsoy, Karkidon, Ohangaron vodiysidagi Tuyabo‘g‘iz va boshqa suv omborlari qurilgan.

2. Ekologik muammolar

Suv resurslari bilan bog‘liq asosiy ekologik muammolar quyidagilardan iborat:

- Aral dengizining qurishi – bu XX asrning eng yirik ekologik fojealaridan biri hisoblanadi. Daryo suvlarining noto‘g‘ri taqsimlanishi natijasida dengizning katta

qismi qurib ketgan.

- Suvning ifloslanishi – sanoat chiqindilari, qishloq xo‘jaligi o‘g‘itlari va pestitsidlar daryolar va suv havzalarining ifloslanishiga olib kelmoqda.
- Suv isrofi – eskirgan sug‘orish tizimlari orqali suvning ko‘p miqdorda yo‘qolishi kuzatilmoqda. Bu esa resurslardan noto‘g‘ri foydalanishga sabab bo‘lmoqda.
- Suv taqchilligi – ayniqsa, qish oylarida ayrim hududlarda ichimlik suvi tanqisligi kuzatiladi.

3. Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash

Suv havzalarini monitoring qilish va ulardan foydalanishni boshqarishda quyidagi zamonaviy texnologiyalar muhim ahamiyatga ega:

- GIS (Geoinformatsion tizimlar) yordamida suv resurslari xaritalari tuziladi va tahlil qilinadi.
- Sun‘iy yo‘ldoshlar orqali daryolar oqimi, ko‘llar sathi va suv omborlari holati kuzatib boriladi.
- Prezi, PowerPoint kabi vizual taqdimot platformalari yordamida suv muammolari o‘quvchilarga ta’sirchan va tushunarli tarzda yetkaziladi.
- Onlayn platformalarda simulyatsiyalar yordamida suv resurslarining boshqaruvini o‘rganish imkoniyatlari yaratilmoqda.
- Ta’lim jarayonida zamonaviy kompyuter dasturlari – Excel, AutoCAD, QGIS – orqali talabalar suv muammolarini modellashtirish va tahlil qilishni o‘rganmoqda.

O‘zbekistonda suv havzalari nafaqat tabiiy boylik, balki strategik resurs hisoblanadi. Ularni muhofaza qilish, ekologik barqarorlikni ta’minlash va suvdan foydalanish samaradorligini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi zarur. Ta’lim tizimida zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash orqali kelajak mutaxassislarini ushbu sohada chuqur bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishini ta’minlash mumkin. Buning natijasida ekologik muammolarga qarshi kurashishda ilmiy yondashuvlar asosida yechimlar ishlab chiqiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nuritdinova M. "Tabiiy fan o'qitish metodikasi" Toshkent, 2005 yil
2. Sh. Mirzaxmatova, D. Pulatova. Tabiiy fan darslarida interfaol ta'lim (Uslubiy qo'llanma) – T.: "Yangi asr avlodi", 2011-yil. 44 b.
3. Matkarimov, J. S. (2024). PREZI SAYTIDA TAQDIMOT TAYYORLASHNING DASTLABKI TUSHUNCHALARIGA OID. International Sciences, Education and New Learning Technologies, 1(12), 42–46.
4. D. Sharipova, D. Xodiyeva, M. Shirinov "Tabiiy fan va uni o'qitish metodikasi" Darslik. "Barkamol fayz media" nashriyoti, Toshkent, 2018 yil. 458 b.
5. Matkarimov, J. S. (2024). TA'LIM MASHG'ULOTLARIDA ZAMONAVIY AXBOROT KOMMUNIKASIYA TEXNOLOGIYALARI DASTURLARINI QO'LLASH.
6. Matkarimov, J. S. (2024). TA'LIM MASHG'ULOTLARIDA ZAMONAVIY KOMPYUTER DASTURLARINI QO'LLASH.
7. Solaydinovich, M. J. (2024). THE VIEWS OF UZBEK AND FOREIGN SCIENTISTS ON THE FORMATION OF NATURAL SCIENCES. Multidisciplinary and Multidimensional Journal, 3(3), 44–48.